

Zamecki, Stefan

"Woprosy Istorii Jestiestwoznania i Tiechniki" - rocznik 1982

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 29/1, 231-235

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PRZEGLĄD CZASOPISM

„WOPROSY ISTORII JESTIESTWOZNANIJ A I TECHNIKI” —
ROCZNIK 1982

W 1982 r. opublikowane zostały cztery numery radzieckiego kwartalnika „Woprosy Istorii Jestiestwoznaniija i Tiechniki”¹.

Numer pierwszy otwiera artykuł B. M. Kiedrowa: *Drugi i sposoby osiaganija pełnej integracji nauki i produkcji (Czytając materiały XXVI Zjazdu KP ZSRR)* — mowa w nim m.in. o relacjach między naukami teoretycznymi a stosowanymi. Po nim opublikowano w dziale: *XVI Międzynarodowy Kongres Historii Nauki* obszernie omówienie A. I. Wołodarskiego i W. A. Szukowa: *Przeгляд sympozycji, posiedzeń tematycznych i jubileuszowych oraz Odezwę do uczonych całego świata w sprawie zachowania pokoju i współpracy między narodami*. W dziale: *Z dziejów myśli historyczno-naukowej* zamieszczono kilka artykułów: B. I. Kozłowa: *Z historii techniki prac podwodnych (o badaniach R. A. Orbeliego)*; L. J. Blachera: *J. A. Borzenkow — historyk biologii*; H. P. Matwiejewskiej (Taszkient): *Klasyfikacja nauk matematycznych w średniowiecznych arabskich encyklopediach*; I. W. Dormanowej: *Odkrycie mezonów*; Le Pyensona (Kanada): *M. Planck — redaktor „Annalen der Physik”: walka o umocnienie teorii względności*. Ten ostatni tekst wyróżnia się bogatą bibliografią (69 pozycji), niewspółmierną jednak wobec jego zwężkości (9 stron). W dziale: *Wybitni radzieccy uczeni i inżynierowie* znajdujemy artykuł J. I. Polanskiego (Leningrad): *Walentin Aleksandrowicz Dogel (w stulecie urodzin)*. Ciekawie prezentują się dział: *Doniesienia naukowe*, w którym znajdują się artykuły: W. N. Porusza: *Ludwik Fleck — nauka w społecznym i psychologicznym wymiarze*; N. W. Aleksandrowej: *Wpływ fizyki na kształtowanie się rachunku wektorowego*; N. W. Fiedorenkowej: *Wobec problemu odkrycia charakterystycznych ugrupowań atomów — rzecz dotyczy osiągnięć N. S. Kurnakowa i L. A. Czugajewa*; L. M. Pritykina (Dniepropietrowsk): *Herman Staudinger i powstanie nauki o polimerach*. Już tradycyjnie dział ten wyróżnia się bardzo korzystnie w wydawanym periodyku. Dział: *Publikacje* przynosi korespondencję A. N. Kryłowa z sekretarzem AN ZSRR S. F. Oldenburgiem — opatrzoną przypisami W. J. Frenkla. Ten sam autor pisze na temat wspomnianej korespondencji. Z kolei w dziale *Historyczno-naukowe badania za granicą* zamieszczono krótkie doniesienie E. Giberta (USA): *O współczesnym stanie historii nauk w Stanach Zjednoczonych*. Gorąco zachęcam wszystkich czytelników „Kwartalnika”, aby zapoznali się z tym tekstem. Zaskoczeniem dla nich będzie informacja Redakcji radzieckiego periodyka, że w ostatnich czasach amerykańskie wydatki na badania w dziedzinie historii i filozofii zmniejszyły się o 75% (por. s. 107). W dziale *Pamiętne daty* zamieszczono artykuły: A. T. Grigoriana i B. D. Kowalewa: *Daniel Bernoulli*; J. P. Pskowskiego: *W 150-lecie obserwatorium Uniwersytetu Moskiewskiego*; W. N. Gutiny: *Odkrycie nowego typu wymiany substancji — dotyczy osiągnięć mikrobiologa S. N. Winogradskiego*; G. S. Wietrowa: *Strony naukowej biografii Roberta Esnault-Pelterie* oraz W. J. Stieklowa: *U źródeł radzieckiej energetyki*. W dziale *Z historii odkryć i wynalazków* mamy teksty W. W. Zacharowa (Leningrad): *O próbach zastosowania trątki elektrycznej w transporcie w latach 30-tych XIX w.*; J. N. Rabinina: *Pierwsze zastosowanie ciekłego tlenu w lotnictwie dalekiego zasięgu* oraz opinię generała-pułkownika M. M.

¹ Por. S. Zamecki: „Woprosy Istorii Jestiestwoznaniija i Tiechniki” — rocznik 1981. „Kwartalniki Historii Nauki i Techniki” Rok. XXVIII: 1983 nr 1 s. 233—238.

Gromowa o tym artykule. Dział: *Kalendarz* informuje o rocznicach związanych z kilkunastoma wybitnymi ludźmi nauki na świecie. W Dziale: *Krytyka i bibliografia*, który na pewno zainteresuje czytelników, znajdujemy recenzje kilku książek radzieckich i zagranicznych, w tym dwóch pozycji autorstwa I. I. Szafranowskiego: *Istorija kristalografii. S dawniejszych wremien do naczata XIX stoletija* (1978) i *Istorija kristalografii. XIX wiek* (1980). Są to książki wybitne. Recenzje opublikowane zostały też w innych działach, a mianowicie: *Przeglądy bibliograficzne* oraz *Nowe wydania i Krótko o książkach*. Omawia się w nich wiele rzeczywście interesujących książek z zakresu historii nauk przyrodniczych i ścisłych. W stosunku do rocznika 1981 nastąpił niekwestionowany postęp w działach poświęconych recenzjom. W dziale: *Życie naukowe* znajdujemy informacje o kilku sympozjach, zjazdach, seminariach (radzieckich i zagranicznych) — dominowała na nich problematyka historii nauk ścisłych i stosowanych. Z ciekawostek: dowiadujemy się, że w 1980 r. powstało w Austrii Towarzystwo Historii Przyrodoznawstwa. Dobry to przykład dla naszego kraju, w którym, niestety, takie towarzystwo jeszcze nie istnieje. W dziale: *Listy do redakcji* znajdują się teksty W. J. Matwiejewa: *O prehistorii nagród Demidowskich* i P. J. Kazariana: *O pierwocinach radzieckiego przemysłu chemicznego*. Numer kończy nekrolog poświęcony wybitnemu w skali światowej radzieckiemu historykowi chemii — Gieorgijowi Władimirowiczowi Bykowowi (1914—1982)². Numer ciekawy. Niestety, nakład zmalał do 2275 egzemplarzy.

Numer drugi otwiera dział: *Nauka we współczesnym świecie*, w którym zamieszczono artykuł R. Rychty (Czechosłowacja): *W obronie nauki*, mający jednak charakter naukoznawczy. W dziale: *Ogólne problemy rozwoju nauki i techniki* znajduje się interesujący, ale bardzo specjalistyczny tekst R. G. Kostjanowskiego: *Powstanie i rozwój niektórych działów chemii organicznej związków fluoru*. W dziale: *Wybitni radzieccy uczeni i inżynierowie* opublikowano obszerny artykuł A. P. Brestkina (Leningrad): *Ze wspomnień o akademiku L. A. Orbelim: spotkania i rozmowy w związku z badaniami z zakresu fizjologii pracy nurków*. W dziale: *50 lat odkrycia neutronu* znajduje się artykuł L. A. Glebowa, A. A. Szarca, S. I. Łarina i D. N. Trifonowa: *Historia odkrycia neutronu*. Artykuł stanowi cenny przyczynek do badań nad dziejami fizyki współczesnej, a częściowo i chemii. Dział: *Z historii myśli historyczno-naukowej* zawiera obszerny artykuł I. I. Moczalowa: *N. G. Chotodnyj — historyk nauki*. Tekst ten zainteresuje z pewnością historyków biologii. W dziale: *Doniesienia naukowe* opublikowano kilka artykułów, jak: L. I. Uwarowej: *Historyczny aspekt rozwijania środków technicznych*; M. I. Monastyrskiego: *Laureaci nagrody Fieldsa*; dalej L. A. Kwasnikowa i T. P. Sokołowej: *Niektóre idee kosmicznych energetycznych instalacji w pracach twórców kosmonautyki*; J. S. Kriuczkowa (Nikołajew): *Admirał A. S. Grieg — uczoney i budowniczy okrętów* oraz W. A. Markina: *Działalność P. A. Kropotkina w Rosyjskim Towarzystwie Geograficznym*. Z kolei w dziale: *Okrągły stół* omawia się wystąpienia dyskutantów na temat *Nauka-technika-humanizm* (Moskwa, 1981) w czasie odbytego w 1981 r. w Moskwie posiedzenia zorganizowanego przez redakcję „Woprosow” i Radę Naukową przy Prezydium AN ZSRR. W posiedzeniu tym udział wzięli zarówno przedstawiciele nauk przyrodniczych, jak i humanistycznych (wypowiadali się: S. R. Mikuliński; I. R. Frołow; W. A. Engelhardt; P. P. Gajdienko; W. S. Kirsanow; W. I. Goldanski; W. A. Żamin; J. N. Dawydow; D. S. Danin; B. G. Judin; I. S. Timofiejew; P. W. Smirnow; W. Ż. Kelle (por. ss. 97—115). W dziale: *Z historii międzynarodowych związków naukowych* znaj-

² Por. S. Zamecki: *Na marginesie książki G. W. Bykova: Istorija organiczeskoj chimii*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”. Rok XXVIII: 1981 nr 1 s. 161—176.

dujemy krótki szkic Z. Urbana (Czechosłowacja): *U źródeł współpracy czechosłowackich i radzieckich uczonych*. W dziale: *Publikacje* wydrukowano, niestety ze skrótami, tekst I. N. Wiesiołowskiego: *Astronomia orfików* oraz komentarz S. W. Żytomirskiego: *O artykule „Astronomia orfików” i jego autorze*. Dział: *Wspomnienia* przynosi krótki szkic W. K. Cyskowskiego *Wytwarzanie syntetycznych zastępników tłuszczowych w obłożonym Leningradzie*. W dziale: *Kalendarz* znajdujemy kilkanaście notek biograficznych o wybitnych ludziach nauki, w tym o chemikach N. N. Zimnie i I. A. Kabłukowie. W działach — poświęconych recenzjom — opublikowano sporo tekstów omawiających książki radzieckie, amerykańskie, węgierskie. W dziale: *Zycie naukowe* zamieszczono 10 obszernych doniesień o konferencjach, sympozjach i innych spotkaniach — radzieckich i zagranicznych — poświęconych historii nauki i techniki. Dział: *Listy do redakcji* zawiera tekst H. K. Cwierawej: *D. A. Golicyn i zaproszenie K. F. Gaussa do Rosji*. Wreszcie w dziale: *Jubileusze* zamieszczono informacje dotyczące 70-lecia W. D. Parkadze. W numerze zwraca uwagę stosunkowo duża ilość recenzji oraz pewne rozluźnienie wymogów formalnych (chodzi o długość) w odniesieniu do nadsyłanych tekstów.

Numer trzeci przynosi długo oczekiwany blok artykułów poświęconych historii nauki w poszczególnych republikach radzieckich. Zostały one umieszczone w dziale: *Sześćdziesiąt lat utworzenia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich*. Oto ich wykaz: A. W. Kolcow: *Rola Akademii Nauk ZSRR w kształtowaniu się regionalnych ośrodków naukowych*; I. B. Kriksztopaitis i A. P. Tupezianskas (Wilno): *Powstanie i rozwój Akademii Nauk Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej*; O. J. Tarasow (Kiszyniów): *J. S. Grosul — historyk i organizator nauki w Mołdawii*. Cały ten blok obejmuje jednak zaledwie 30 stron (por. s. 3—33). Sądzę, że o wiele korzystniejsze byłoby poświęcenie całego numeru dorobkowi radzieckich historyków nauki z poszczególnych republik. Z kolei w dziale: *Ogólne problemy rozwoju nauki i techniki* znajdujemy artykuł I. A. Apokina: *Pravidłowości rozwoju techniki automatycznej*, dalej teksty H. Laitko i B. Lange (NRD): *Z dziejów kształtowania się naukoznawstwa* oraz J. A. Chramowa (Kijów): *Szkoły w nauce*. Wszystkie te trzy artykuły mają charakter wyraźnie naukoznawczy. Szczególnie interesujący wydał mi się tekst H. Laitko i B. Lange. Jest to wariant jednego z rozdziałów przygotowywanej wysiłkiem naukoznawców bułgarskich, czechosłowackich, niemieckich, polskich, radzieckich i węgierskich książki *Podstawy naukoznawstwa*. Warto tu podkreślić, że autorzy niemieccy, pisząc o wkładzie polskich badaczy do rozwoju naukoznawstwa wspomnieli nie tylko o M. i S. Ossowskich, ale także o F. Znanieckim, o czym, niestety, zapominają nierzadko polscy autorzy piszący na temat badań nad prawidłowościami rozwoju nauki. W wersji przeznaczony do wspomnianej książki artykuł będzie z pewnością obszerniejszy i bardziej analityczny. Z kolei w dziale: *Z dziejów myśli historyczno-naukowej* zamieszczono ciekawy artykuł B. A. Starostina: *U źródeł historiografii nauki*. Dział: *Wybitni radzieccy uczeni i inżynierowie* przynosi dwa artykuły: A. A. Kosmodemianskiego: *K. E. Ciołkowski o nauce i twórczości naukowej* oraz J. B. Tatarinowa: *Sześćdziesiąt lat teorii A. A. Friedmanna rozszerzającego się wszechświata*. W dziale *Doniesienia naukowe* znajdujemy teksty: G. W. Trela (Kowrow): *O teorii równi pochylonej w ujęciu Pappa z Aleksandrii* oraz G. A. Chakimbajowej: *Badania nad sztucznym przekształcaniem pierwiastków w Wiedeńskim Instytucie Radowym*. Wprowadzony nowy dział o nauczaniu historii nauki i techniki przynosi artykuł N. N. Jewtichijewa, W. Ł. Basanieca i M. M. Gurienkowej: *Historia nauki w szkołach wyższych*. W dziale: *Nauka i technika za granicą* opublikowano obszerny i bardzo interesujący artykuł D. Chattopadhyaya (Indie): *Nauka, filozofia i społeczeństwo w dawnych Indiach*. Jak gdyby dla rów-

nowagi w dziale: *Przeglądy* znajdujemy obszerny i też bardzo interesujący artykuł A. P. Juszkiewicza: *Badania z zakresu historii matematyki w starożytnych Chinach*. W dziale: *Pamiętne daty* mamy blok krótkich tekstów poświęconych L. Eulerowi (inicjały A. J. oznaczają chyba Adolfa Juszkiewicza?); G. P. Matwiejewskiej; N. I. Niewskiej i J. Ch. Kopielewicz). Dział: *Kalendarz jubileuszowych dat* przynosi informacje o rocznicach związanych ze sławnymi uczonymi. W działach — poświęconych recenzjom — opublikowano kilka omówień i krótkich notatek dotyczących książek radzieckich, niemieckich (NRD), bułgarskich i czechosłowackich. Dział: *Zycie naukowe* przynosi informacje o kilku spotkaniach, konferencjach i sympozjach związanych z uprawianiem historii nauki i techniki, w tym obszerne omówienie przebiegu międzynarodowego sympozjum organizowanego pod egidą UNESCO, a poświęconego prognozowaniu nauki i potrzeb człowieka (Tbilisi, grudzień 1981). W dziale: *Listy do redakcji* znajdujemy tekst W. P. Wizgina: *O korespondencji Einsteina i de Broglie'a z początków lat 50-ych*. W dziale: *Jubileusze* zamieszczono podpisany przez kilku znanych radzieckich uczonych adres z okazji 75-lecia znanego historyka kryształografii — I. I. Szafranowskiego. Najcenniejsze w tym numerze jest zaprezentowanie dorobku z zakresu historii nauki poszczególnych republik radzieckich. Problematyka ta będzie z pewnością kontynuowana w następnych latach.

Numer czwarty otwiera blok artykułów poświęconych historii nauki i techniki w republikach radzieckich. Podobnie jak w numerze poprzednim umieszczono je w dziale: *Sześćdziesięciolecie utworzenia Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich*. Są to teksty: B. J. Patona (Kijów): *Rozwój nauki na Ukrainie*; J. Z. Sztokaly, J. A. Amisimowa (Kijów): *Badania historycznonaukowe w Ukrainiejskiej Socjalistycznej Republice Radzieckiej*; S. R. Siergijienki i B. A. Taimowej (*Aszchabad*): *Rozwój przemysłu chemicznego i chemii w radzieckiej Turkmenii*; G. N. Nabruzowa (Duszanbe): *Z dziejów powstawania nauki w radzieckim Tadżykistanie*; L. G. Magnaradze (Tbilisi): *Osiągnięcia nauk matematycznych w (ostatnim) 60-leciu w Gruzji*; J. T. Artemowa i W. L. Soskina (Nowosybirsk): *Sybirski Oddział AN ZSRR: zasady i etapy organizacji oraz działalności*. Cały ten blok obejmuje blisko trzecią część numeru (por. s. 3—53). Z kolei w dziale: *Wybitni radzieccy uczeni i inżynierowie* znajdujemy artykuły: O. M. Białocerkowskiego: *O twórczości naukowej S. P. Korolewa*; L. W. Komlewa, G. S. Sinicynej i M. P. Kowalewskiej (Leningrad): *W. G. Chłopin a problem uranu*; L. N. Łazarewa i N. A. Abramowej (Leningrad): *W sześćdziesięciolecie Instytutu Radowego imienia W. G. Chłopowa*. W dziale: *Doniesienia naukowe* opublikowania artykuły: A. A. Wasiliewa: *Wobec problemu badań nad piramidą Cheopsa: aspekt inżynierjno-technologiczny*; T. B. Romanowskiej: *Historia powstania metody Hartree-Focka*; I. A. Pietrowej i D. N. Trifonowa: *O ewolucji form graficznego przedstawiania układu okresowego pierwiastków* oraz R. A. Andrijewskiego i S. J. Płotkina: *Powstanie i rozwój metalurgii proszków*. Jako historyka chemii szczególnie zainteresował mnie przedostatni z wymienionych tekstów, którego współautor — D. N. Trifonow od wielu lat publikuje swe prace poświęcone układowi okresowemu i prawu okresowości w chemii. W dziale *Praca historyka nauki* opublikowano dwa artykuły, upamiętniające wkład G. W. Bykowa do historii chemii, a mianowicie: A. F. Piatego i A. M. Cukiermana: *G. W. Bykow — uczone i człowiek (1914—1982)* oraz G. W. Bykowa: *Historiografia teorii struktury chemicznej*. W dziale: *Pamiętne daty* zamieszczono trzy artykuły poświęcone zachodnim fizykom, a mianowicie: A. T. Grigoriana: *Max Born (W stulecie urodzin)*; W. A. Szukowa: *Problemy przyrodokowości w pracach Maxa Borna* oraz N. N. Pietrowej: *Arthur Stanley Eddington*. W dziale: *Kalendarz jubileuszowych dat* podano informacje o zmarłych uczonych, w tym o J. Priestleyu i H. E. Roscoe. W dziełach poświęconych recenzjom

zaprezentowano mniej książek aniżeli w poprzednich numerach tego rocznika: są to przeważnie książki radzieckie, ponadto pozycja brytyjska, czechosłowacka i indyjska. Wprowadzono natomiast nowy dział: *Na stronach zagranicznych periodyków*, w którym H. A. Firsowa omawia obszernie zawartość numeru pierwszego z 1982 r. „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki” — poświęconego głównie historii techniki i ochronie zabytków technicznych w Polsce i w Czechosłowacji, a opracowanego wspólnie z autorami czeskimi. Znaleźć też można wykaz artykułów zamieszczonych na łamach „NTM. Schriftenreihe für Geschichte der Naturwissenschaften, Technik und Medizin” (1981) — czasopisma wydawanego w Lipsku oraz w piśmie „Dějiny věd a techniky” (1981) — wydawanym w Pradze. W dziale: *Zycie naukowe* zamieszczono informacje o różnego rodzaju spotkaniach, posiedzeniach etc. z zakresu historii nauki. Numer przynosi też krótką notatkę na temat 80-lecia wybitnego radzieckiego uczonego — G. B. Petrosjana.

Oceniając ogólnie prezentowany tutaj rocznik „Woprosow” chciałbym przede wszystkim podkreślić szeroki zakres poruszanych problemów przy coraz większych staraniach Redakcji o dobry poziom drukowanych tekstów. Sprzyja temu bardziej analityczne podejście do problemów historii nauki i techniki, a co za tym idzie większa fachowość, o którą zabiega wszak każda redakcja poważnego periodyka. Odnosi się wrażenie, że zespołowi redakcyjnemu bardziej zależy na publikowaniu tekstów z historii nauki i techniki, mniej zaś z zakresu naukoznawstwa. Czy ten trend utrzyma się w przyszłych numerach, o tym zadecydują zainteresowania potencjalnych autorów i opinie czytelników.

Stefan Zamecki
(Warszawa)